

YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA BARQAROR IQTISODIYOT

Djurayeva Maxzuna Azamovna

SamDAQU "Iqtisodiyot" kafedrası o'qituvchisi.

ORCID: 0009-0007-1967-176X

Jo'raqulova Shohsanam Raxmat qizi

SamDAQU Biznesni boshqarish yo'nalish talabasi.

E-mail: jurakulovashohsanam147@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17902458>

Annotatsiya. Ushbu maqolada global yashil iqtisodiyot tushunchasi, yashil iqtisodiyotning paydo bo'lishiga sabab bo'ladigan omillar, xorijiy olimlarning "Yashil iqtisodiyot" tushunchasiga yondashuvlari, "Yashil iqtisodiyot" tushunchasiga o'zbek olimlarining yondashuvlari, yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi.

Yashil iqtisodiyotning atrof-muhitni muhofaza qilish, iqtisodiy barqarorlik va resurslardan samarali foydalanish jihatlari bilan bog'liq jihatlari yoritib o'tilgan.

Tayanch so'zlar: Yashil iqtisodiyot, energiya, barqaror rivojlanish, BMT, UNEP, integratsiya, o'sish strategiyalari, resurslar, global iqlim o'zgarishlari, uglerod chiqindilari, innovatsion rivojlanish, energetika, Global Green Economy Index, Environmental Performance Index, global iqlim, ekologik turizm, qishloq xo'jaligi, tabiiy resurs, energetik inqirozlar, ekologik barqarorlik, ekologik tanqislik, ekotizim, infratuzilma.

Kirish. Yashil iqtisodiyot - bu iqtisodiy o'sish, ekologik barqarorlik va ijtimoiy adolatni uyg'unlashtirgan model bo'lib, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, havoni va suvni ifloslantirishni nazorat qilish, energiya samaradorligini oshirish kabi omillarga asoslangan. Jahonda iqlim o'zgarishi, resurslarning cheklanganligi va ekologik muammolar kengayayotgani sababli, davlatlar yashil iqtisodiyotga o'tishni strategik yo'naltirish sifatida qabul qilishmoqda. O'zbekiston ham 2019-2030 yillarda yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasini belgilab, sohalarida mos siyosatlar, moliyalashtirish manbalari va qonunchilik asoslarini shakllantirishgan.

METODOLOGIYA.

Global Green Economy Index (GGEI) 160 ta davlatning yashil iqtisodiyot ko'rsatkichlarini 18 ko'rsatkich bo'yicha baholaydi. GGEI 4 ta asosiy o'lchov bilan belgilanadi: iqlim o'zgarishi va ijtimoiy tenglik, sektorni dekarbonizatsiya qilish, bozorlar va ESG investitsiyalari va atrof-muhit salomatligi. GGEI 2010-yilda ishga tushirilgan birinchi yashil iqtisodiyot indeksi bo'lib, bugungi kunda siyosatchilar, xalqaro tashkilotlar, ESG investorlari va kompaniyalar tomonidan mamlakatning yashil iqtisodiyotu ko'rsatkichlari va o'zlarining tijorat yoki tashkiliy kun tartibi o'rtasidagi bog'liqlikni baholash va tushunish uchun foydalaniladigan xalqaro miqyosdagi eng tarqalgan mahsulot hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Ko'pgina indekslar singari, GGEI ham samaradorlikni baholash, ESG investitsiya strategiyasi haqida ma'lumot berish, yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalar haqida ma'lumot berish va turli manfaatdor tomonlarni qanday qilib taraqqiyotga yordam berishi mumkinligini o'rgatish uchun ishlatiladi.

GGEI turli manfaatdor tomonlar uchun moslashtirilgan barqarorlikni o'lchash tizimini yaratish uchun bizning modelimizdan foydalanish maxsus barqarorlik asoslari. GGEI AQSHda joylashgan xususiy konsalting kompaniyasi Dual Citizen MChJ tomonidan nashr etilgan. Global Green Economy Index Dual Citizen MChJning savdo belgisidir. [15]

Mamlakatning yashil qiladigan narsaning turli tomonlarini o'lchaydigan ko'plab ko'rsatkichlar va indekslar mavjud. Masalan, YeI universiteti tomonidan Atrof-muhit samaradorligi indeksi (EPI) va Massachusetts Texnologiya Instituti (MIT) tomonidan Yashil kelajak indeksi (GFI) mavjud bo'lgan eng mashhur indekslardan ikkitasi. Ushbu indekslarning ikkalasi ham keng qamrovli bo'lib, atrof-muhit ko'rsatkichlariga asoslangan mamlakatlarni tartiblaydi, ammo ularning metodologiyasida farqlar mavjud, jumladan ular qaysi ko'rsatkichlarni baholashni tanlashadi.

Environmental Performance Index (EPI) (2022) YeI universiteti tomonidan qaysi mamlakatlar ekologik muammolarni eng yaxshi hal etayotganini aniqlash uchun ishlab chiqilgan.

U iqlim o'zgarishi samaradorligi, atrof-muhit salomatligi va ekotizim hayotiyli bilan bog'liq 40 ta samaradorlik ko'rsatkichlardan foydalanadi. U 40 ta ko'rsatkichni qamrab olishi bilan bir qatorda 180 ta davlatni qamrab olganligi sababli ushbu mavzu bo'yicha eng keng ko'lamli tadqiqotlarga ega hisoblanadi.

Yevropa Ittifoqining Qo'shma tadqiqot markazining 2020-yilgi hisobotida 200 dan ortiq mamlakat va hududlarning qazilma CO₂ emissiyasi ko'rib chiqiladi. Bu aholi sonini hisobga olish uchun aholi jon boshiga CO₂ emissiyasini o'z ichiga oladi. Biz ushbu ko'rsatkichni kiritish muhim deb hisoblaymiz, chunki karbonat angidrid global isish uchun asosiy va eng zararli ifloslantiruvchi hisoblanadi. Bundan tashqari, u gipotetik kelajakdan farqli o'laroq, mamlakatlarning uglerod izlari qanday turishini ko'rsatadi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

IQAir (2021) havoning ifloslanishiga qarshi kurashish uchun real vaqt rejimida dunyodagi eng yirik bepul havo sifati axborot platformasini taqdim etadi. Ular 117 mamlakat va hududlar uchun yillik o'rtacha PM_{2,5} konsentratsiyasi (mkg/m³) haqida ma'lumot beradi. PM_{2.5} diametri 2,5 mikrometrdan kam bo'lgan mayda zarralarni anglatadi. Ular uzoq vaqt davomida havoda to'xtatilgan holda qoladilar va nafas olish yo'llariga chuqur kirib borishlari va hatto qon oqimiga kirishlari mumkin. Bu o'pka saratoni va yurak kasalliklarining ko'payishi bilan bog'liq. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining havo sifati bo'yicha ko'rsatmalari yillik o'rtacha 5 mkg/m³ va 24 soatlik o'rtacha 15 mkg/m³ ni tashkil qiladi. Ushbu ko'rsatkich PM_{2.5} ifloslantiruvchisi dunyo aholisi salomatligi uchun katta xavf tug'dirishi sababli tanlangan. Bundan tashqari, aholi jon boshiga CO₂ emissiyasiga o'xshab, ushbu ma'lumotlar nuqtasi hozirgi vaqtda mamlakatlarning qanday ishlashini va natijada odamlar salomatligiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Global miqyosdagi eng yashil va eng kam yashil mamlakatlarni tahlil qiluvchi keng qamrovli tajriba o'tkazilib, unda 4 xil hisobotlar birlashtirilgan va solishtirilgan. Ya'ni YeI universitetining Atrof-muhit samaradorligini indeksi (EPI), Yevropa Ittifoqining Qo'shma tadqiqot markazi (JRC) hisoboti, Massachusetts Texnomoliya institute (MIT) Yashil kelajak indeksi (GFI) va IQ Air axborot platformasi yordamida kuzatishlar amalga oshirilgan, Bunda top 10 ro'yxatda Yevropa davlatlari yetakchilik qilayotgani aniqlangan. Ilgari Markaziy Amerikadagi kichik bir davlat o'z belgisini qo'ygan edi.

Kosta-Rika ushbu tahlil asosida 7-eng yashil mamlakat edi. Biroq, endi u Lotin Amerikasi va Karib havzasi bo'yicha 15-o'rinni va EPI asosidagi global reytingda 68-o'rinni egallaydi. [16]

XULOSA

So'nggi o'n yilliklarda yashil iqtisodiyot global miqyosda jadal rivojlanib, ko'plab davlatlarning iqtisodiy siyosatida muhim o'rin egallay boshladi. Atrof-muhitni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash global iqtisodiy modelning ustuvor yo'nalishlariga aylandi. Ushbu o'zgarishlarning asosiy sababi iqlim o'zgarishlari. Tabiiy resurslarning kamayib borishi va ekologik muammolarning ortib borayotganidir.

Bugungi kunda ko'plab davlatlar yashil iqtisodiyot tamoyillarini o'z iqtisodiy siyosatlariga integratsiya qilmoqda. Masalan, Yevropa Ittifoqi (YI) 2019-yilda "Yashil kelishuv (Green Deal) dasturini qabul qilib, 2050-yilgacha uglerod neytralligiga erishishini maqsad qilgan. Ushbu dastur doirasida qayta tiklanuvchi energiyaga o'tish, chiqindilarni kamaytirish va ekologik texnologiyalarni rivojlantirishga katta mablag' ajratilmoqda va jarayon amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "United Nations Environment Programme (UNEP)" 2016-yil 27-martda asl nusxadan arxivlangan.
2. <https://www.unep.org/explore-topics/resource-efficiency/what-we-do/policy-and-strategy/green-economy>
3. BLUEPRINT FOR A GREEN ECONOMY a report by David Pearce Anil Markandya Edward B.Barbier. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315070223/blueprint-1-edward-barbier-david-pearce-anilmarkandya>
4. https://www.researchgate.net/publication/230221479.The_PolicyChallenge_for_green_economy_andSustainable_Development
5. <https://whygreeneconomy.org/information/unep-green-economyreport>
6. https://www.researchgate.net/publication/40932460_Ecological_Economics
7. https://www.oecd.org/en/publications/serials/oecd-green-growth-studies_g1g14154.html